

Szakdolgozat

**A kommunikáció és még egynéhány
fontos dolog**

**Tanszékvezető:
Dr. Fruttus István Levente**

**Készítette:
Ghanim Tamás Lutfi**

Bevezetés

Tanítók leszünk és sok kis másik embert fogunk nevelni. Nagyon egyszerűnek tűnhet ez a feladat, talán belénk sulykolták, hogy a tanító nem csinál semmit a maga négy-öt óráján kívül, csak lopja a napot, veri a gyerekeket, felveszi a sok pénzt és röhög a markába. Aki ezt állítja lehet, hogy valóban ezt is tapasztalta iskolásévei során. Igen, ilyen tanító is van, aki ilyen emlékekkel bocsátja el a gyerekeket. Az ilyen pedagógus nem pedagógus, de valami furcsa játék során megfelelt erre a hivatalra. A mi célunk nem lehet csak a tanítás. Aki igazán a tanítói hivatást választja, az többre kell, hogy vállalkozzon. Ahogy egyre több félrenevelt vagy egyáltalán nem nevelt fiataalt, gyereket látok, annál inkább érzem a tanító felelősségének a súlyát. A tanítók milyensége nagyban hozzájárul egy-egy generáció minőségéhez. Azáltal, hogy látom a tanító munkájának az összetettségét, felelősségét, annál inkább kételkedem abban, hogy létezhet igazán jó tanító. Ha arra gondolok, hogy a pedagógus is ember, milliányi hibával, méginkább érzem ezt. Mégis a tanítóra szükség van és aki vállalkozik, annak nagyon törekednie kell az elérhetetlen tökéletességre. Ha úgy nézem, akkor ez elkeseeríthet, de más oldalról viszont építő kihívás egy életre. Nehéz megfelelni úgy, hogy jó emlékekkel búcsúzzon tanár és diák, de ha sikerül, akkor olyat alkotott az ember, amit talán csodának is lehet nevezni.

Milyen a jó tanító?

- Nem lehet kihozni a sodrából, mindig nyugodt
- Nincsenek előítéletei
- Eltitkolja az érzelmeit
- Egyformán elfogad minden diákot
- Mindig ösztönző légkört teremt
- Mindig következetes, soha nem változik, nem ingadozik a hangulata és hibákat sem követ el
- Mindig tudja a helyes választ
- A jó tanárok támogatják egymást

Tehát , a tanító tökéletesebb minden átlag embernél!

Ez a maga prózaiságában butaság! A csoport akkor fogadja el a vezetőt, ha általános emberi tulajdonságai vannak.¹

A tanító csoportvezető lesz. Osztályfőnök, akire 20-25 gyerek lesz rábízva, így fontos, hogy tudja mikor fogadják el. Neki tudnia kell, hogy ezek az elvárások nem lehetnek reálisak, mégha valamikor korszerű nézetet is képviseltek, akkor sem. A TANÍTÓ nem az evolúció során fejlődött ki, hanem embernek születik ő is, emberi érzésekkel, gondolatokkal, tettekkel. Ezt tudni kell, hogy legalább ő ne várjon lehetetlent magától, ha már a köztudatban így is él. Jó példa ennek szemléltetésére Gárdonyi Géza: A mintaember című írása. (Melléklet)

¹Dr. Csertő Aranka: Én és a Másik

A tanító

Imre Sándor szerint az iskola mindig olyan, mint a benne működő tanítók, illetve az iskola értéke annyi, amennyi a tanítói munka értéke. Az iskola rendeltetése pedig a nevelés, ami embernek emberre való szándékos hatása. Ezt csak a tanító tudja élővé tenni a személyes munkájával, mégpedig annyira, amennyire hivatástudat van benne. Teljes odaadással csak azt a szellemi munkát végezhetjük, amely nekünk való és eszmei tartalmával vonz bennünket, mert csak azt érezzük hivatásunknak. Ha felismertük az életünk célját a "munkánkban", akkor már nem csupán lélektelen, és unalmas szállítószalag melletti foglalkozásunk van, hanem örömetadó és számunkra kielégítő feladatunk. A hivatásérvzés a nehéz munkához szükséges energia forrása, és talán nem árulok el titkot, ha azt mondom, hogy a tanítói munka nem tartozik a könnyű foglalkozások közé. Persze enélkül is lehet valaki tanító, de mivel gyógyítani, lelkeket gondozni, emberek sorsát intézni lélek nélkül csupán rosszul lehet, így rövidesen belefásulhat az ember a munkájába és lélektelen iparűzővé válhat. Fontos tehát, hogy egy gondolat vezérelje egész életén keresztül, egy irányba törekedjen mindvégig. Az a munka, amit ő végez; szolgálat. A tanítói munka nagy feltétele, hogy tudjunk és igyekezzünk is megismerni másokat. Enélkül nem érthetjük meg a gyerek, a másik felnőtt viselkedését, cselekedeteit, vágyait. A tanítónak azért fontos mindezeket tudnia, hogy tudja majd azt is, milyen irányba terelgessen egy-egy gyereket, hogyan közeledjen egy másik emberhez. Mindez csak akkor áll módunkban, ha önmagunkat is megismerjük. Önismeretünk

hozzáségít, hogy mások cselekvéseinek mozgatórugóit megtaláljuk és mindenkit a maga valóságában vizsgálunk. Rokon képesség az alkalmazkodás képessége is. Az iskolai nevelőnek állandóan tekintettel kell lennie az adott helyzetre, amelyben dolgozik. A tárgyi körülmények (iskolai adottságok), a vele együtt ható személyek (kollégák, szülők), a növendékek viszonyai (életkor, fejlettség, az osztály összetétele, stb.) percről - percre alkalmazkodást igényelnek. Félreértés ne essék, az alkalmazkodás korántsem "bábtanítót" jelent, hanem azt, hogy a nevelő mindig, minden helyzetben a tudásának, emberismeretének, érzéseinek megfelelően a lehető legjobb megoldást találja meg. Nagyon lényeges pont ez, ha tudjuk, hogy a tanító nem parancsnok, hanem figyelmes segítőtárs, aki észrevétlenül kormányoz, tudva azt, hogy bele kell illeszkednie az adott csoport lelki állapotába és ismerni kell minden csoporthoz a célravezető bánásmódot.

Az a tudat, hogy a tanító minden lépése, szava alakítja és befolyásolja mások gondolatait, érzéseit néha felemelő, máskor lesújtó lehet. Ha egy tanító felkészült a hivatására, az azt is jelenti, hogy tudásban is a lehető legtöbbet elsajátította. Ez a felkészülés még koránsem ér véget a főiskola befejezésével, mert a "jó pap is holtig tanul" jelige a tanítókra is vonatkozik. Mindenféleképpen tanulmányoznia kell később is a nevelési, a szakismereti változásokat és el kell majd azokat sajátítania is. A tanítónak polihisztorként kell működnie, aki tud rajzolni, énekelni, számolni, verset mondani, barkácsolni, és még sorolhatnám mi mindenhez kell értenie amellet, hogy tudja mire van szüksége egy 6-10 éves gyereknek a világban való eligazodásához.

Tekintély

Nevelni csak az képes, aki növendékeinél fejlettebb, ezért elvárható, hogy ezt a tanítványok is elismerjék és máris eljutottunk a tekintély kérdéséhez. Első osztálybn ez még nem is probléma, hiszen a tanító egyfajta automatikus tiszteletnek örvend, ám ez a tekintély könnyen szétfoszlik, mert nem a személynek, hanem a helyzetnek szól. Tartós nevelő hatása csak a tanító személyiségének van és a tanítói munkának, ami egyben azt is jelenti, hogy külső, mesterséges eszközökkel a tekintélyt létrehozni, megőrizni nem lehet. A tanítói tekintély azt a viszonyt mutatja, amely a tanár és a diákok között kialakult. Ez a viszony csak akkor ideális, ha a két felet a kölcsönös megbecsülés fűzi össze. A diák a segítségre szorultságaért és a tanítótól kapott segítség örömeért, míg a nevelő a csírázó értelmet és érzelmek emberkéjéért becsüli meg a másikat. Ez az egymásra utaltság segít, hogy a tanító és a gyerekek harmónikus egységet képezzenek, mert a növendék számára nem az a kérdés, hogy mit akart vele a tanítója elérni; az sem, hogy tárgyiasan nézve mit köszönhet ennek, hanem, hogy milyen hatást tett rá, és milyen érzések alakultak ki benne. Ezt csak olyan tanító tudja megszerezni és megtartani, akinek az egész élete a tanítói magatartás érvényesülése és azt bizonyítja, hogy ő is megbecsüli önmagában a tanítót.

Tanártípusok

Minden csoport sorsának alakulása nagyban függ a csoportvezető munkájától. Minden osztály csoport, így minden pedagógus csoportvezető. Nem elég tudni a metodikai ismereteket, de tudni kell a megfelelő beállítottságot is, ami járul hozzá. Háromféle tanártípust szoktunk megkülönböztetni, három jellemző alapján.

-feltétel nélküli elfogadás, (csoporttagokhoz való viszony)

-a vezető belső harmóniája, (önmagához való viszony)

-empátia, (mások érzélemvilágához való viszony)

Az így meghatározott típusok a következők: autoritatív, laissez-faire, demokratikus. Mit is jelentenek ezek a kategóriák? Nézzük sorban:

Autoritatív - legfőbb jellemzője a parancsolás. Az ilyen vezető "kézbe veszi" a csoportot²; normákat, célokat, módszereket ad és azok végrehajtását is szemmel tartja. Minden a tanítótól függ, ő vállalja a felelősséget mindenért és így megfosztja a gyerekeket a "felelős vagyok" érzéstől. (Felelős vagy a rózsáért...³) Akit ettől megfosztanak, az nem kap lehetőséget arra, hogy megtalálja a megfelelő egyensúlyt az adás és elfogadás között. Másrészt az ily módon vezetett csoportokban nagyfokú agressziót vagy apátiát figyelhetünk meg, ezért kevésbé képesek saját csoportjukon belül illetve más csoportokkal építő kapcsolatot kiépíteni. (A magoló diákok, a passzív engedelmeskedők is leginkább ennek a vezetési stílusnak az eredményei.)

²A csoport bekezdésnél olvasható szövivők hatásukban "rokon lelkek" az autoritatív vezetővel.

³A. A. Milne : A kis herceg

Laissez-faire - "hadd menjen minden a maga útján". Az autoritatív stílus ellentéte abban, hogy alig, vagy egyáltalán nem irányítja az osztályt, melynek okai lehetnek pl. gyengeség, kényelemszeretet, mesterségbeli tudás hiánya. Legfőbb veszélye, hogy nem elégíti ki a létszükséglet egyik fontos igényét; a határok szükségességét. (Gondoljunk csak Isten gondviselésére, amikor a Tízparancsolatot adta, mintegy védőkörlátul az embereknek.) Összehasonlítva a demokratikus vezetéssel megállapítható, hogy az ilyen csoportban jóval kevesebbet, és sokkal rosszabbul dolgoznak a tagok. Az irányító tanácsadás hiánya sokszor vezet szervezetlenséghez, illetve a motiváltság rohamos csökkenéséhez. A kudarcok és hibák a diákokat kétségbeejthetik és az agresszió kirobbanását idézhetik elő, de éppen a vezetés milyensége folytán ezzel meg is szabadulhatnak a feszültségektől, ami az autokratikus stílussal szemben jobb hatás. Az ilyen vezetés legtöbb esetben nem vált ki igazi aktivitást és gyorsan ellaposodhatnak a jó kezdeményezések is, mert a csoport közös erőfeszítésekre sem képes.

Demokratikus - csoport-központúság. Egyensúlyban van a nevelő aktivitása és a résztvevők szabadsága. Csak a szükséges felelősséget vállalja és csak annyit vár el a tagoktól, amennyit azok valóban képesek felvállalni. A csoportot terelgeti figyelmével, tudásával, de nem korlátozza a világ felfedezésében, megismerésében. Az ilyen csoportban a munkához való hozzáállás is pozitívabb, mint az előzőekben említett típusoknál. Ha a vezető időlegesen elhagyja a csoportját, akkor is dolgoznak a tagok és szinte alig észrevehetően csökken a munkakedv. Ezen túl pedig mind a

munka, mind a játék területén jellemző a nagyfokú eredetiség és az alkotó gondolkodás. Az alkotó gondolkodásnak a mértéke volt nagyobb az autokráciával szemben, míg a laissez-faire-hez képest kitartóbbnak és gyakorlatiasabbnak bizonyul. Más szempontokból vizsgálva ismét azt az eredményt kapjuk, hogy a demokratikus vezetési mód a leghatékonyabb, mindhárom közül. A laissez-faire-ről megállapíthatjuk, hogy csak demokratikusnak akar látszani, de jóval elmarad attól. Eredményeket viszont az autokrasztikus csoportban is felmutathatnak. Vizsgáljuk meg milyen hatása van a két vezetési stílusnak a csoport tagjaira nézve. (White és Lippitt kísérletei alapján, 5-5 tízéves gyerekekkel végrehajtott vizsgálatok, ahol az egyik csoport autokrata, míg a másik demokrata vezetőt kapott.)

1. A hatalmaskodó fölényérettetés majdnem ötször annyi helyzetben fordult elő az autokrata csoportnál. (Arányában a fölényérettetés azonos nagyságrendben volt jelen a két csoportnál, de a tárgyilagos és a barátságos volt a domináns a demokratikusan vezetettek között.)

2. A határozott ellenségeskedés harmincszor volt több, ami a csoporton belüli kapcsolatoknak a 18%-a, míg a demokratikus csoportban ez kevesebb mint 1%-ot tett ki.

3. Agresszív felszólítás tizenháromszoros nagyságrendet mutatott.

4. A munka végén az autokrata csoport tagjai tönkretették saját munkáikat.

5. Gyakori volt a bűnbak keresés.

6. A csoport-szellem jóval kisebb volt mint a demokratikus vezetés nyomán.

7. Sokkal kisebb alcsoportok alakultak, nagyobb volt a széthúzás.
8. Kevesebbszer hangzottak el csoporttal törődő megjegyzések.
9. Ötödannyi dicséretet mondtak a gyerekek egymásnak.
10. Kevesebb volt a barátságos játékosság.
11. Kevésbé kímélték a csoporttulajdont.

A csoport

A tanított osztály csoport, mint ezt már tudjuk. Másnéven nevezve közösség. Hasznosnak érzem leírni, hogy mit várunk el egy eszményi kisközöségtől.⁴ Őszinte légkör, egymás kölcsönös elfogadása, családiasság, együtt-gondolkodás, kölcsönös bizalom és egymásért való felelősség a leginkább jellemző elvárás. Amit konkrétan várnak a tagok a csoporttól az a személyes, szoros kapcsolat, őszinte szeretet, barátság, beszélgetés. Ha megnézzük, hogy az emberek miben látják az élet célját és az eléréséhez szükséges eszközöket, akkor megfigyelhetjük azt is, hogy az első három említett értékhez és annak kialakulásához az iskola és a tanító nagyban hozzájárul. A közösség, a barátság és a szeretet a három dobogós az értéklistán. (Szerepel még -a teljesség igénye nélkül- család, Isten, szolgálat, nevelés, őszinteség.) Mint látjuk, a legnagyobb súllyal az emberi kapcsolatok számítanak.

A csoport megalakulásakor négy fontos tényezőt kell figyelembe vennünk. Kommunikáció, identifikáció, konfrontáció és az utóbbi kettő kölcsönhatásából eredő pozíció és szerep.

⁴Adataim Kamarás István: Bensőséges bázisok című könyvében alapulnak.

A csoport létrejöttének fontos hordozója és feltétele a kommunikáció, melyhez szükség van egy közös nyelvre. Ez a közös nyelv általában ki is alakul, aminek a megértése az új tagoknak néha problémát okoz. De nézzük először magának a csoportnak a kialakulását; megfigyelhetjük, hogy a kommunikációt egyfajta feszültség jellemzi a kezdeti időszakban. Kisebb-nagyobb viták, patvarkodások jelzik, hogy a tagok ismerkednek, számukra kielégítő kapcsolatokat keresnek, olyanokat, amelyekben elfogadják az egyént olyannak amilyen és nem kényszerítik, hogy az önmagáról alkotott képet gyökeresen megváltoztassa. Ez a jelenség a külső szemlélő számára kissé furcsa, de a feszültség a kapcsolatteremtés alapvető feltétele, mert így derül ki a tagok számára, hogy kitől milyen távolság választja el őket. Az identifikáció során az ismerkedő felek hasonlatosságokat keresnek egymásban (közös emlékeket, barátokat, helyszíneket), mely folyamatban önmagukat is jobban megismerik. A partner keresés egyik megnyilvánulása az úgynevezett "szóvivők" megjelenése, akik először fogalmazzak meg valamit, így a csoport többi tagja csak "csatlakozik az előtte szólóhoz". Az identifikációs folyamat fontos résztvevője a csoportvezető. Ő segít, hogy a tagok tudjanak magukról beszélni a kezdeti nehézségek idején. Az identifikáció a csoport fejlődésének feltétele, de vannak veszélyei is, ha innen nem tud továbblépni a csoport. Ha a szóvivők állandósulnak, akkor a többieknek nem lesz lehetősége, hogy megtanulják a véleményüket, érzéseiket kifejezni. Másik veszélye abban rejlik a túlzott hasonlóság-keresésnek, hogy klikkesedéshez vezet és a másságból eredő tanulás lehetőségét is kizárja. (Szeptásodási folyamat egyik

jellemzője.) A hasonlóság keresése és a csoportidentitás érzése mellett nagyon lényeges az egyéniség megőrzése. Ezt a konfrontáció segítségével lehet elérni, amiben megtapasztalja az egyén a másoktól való különbözőséget és ez lesz a személyiség fejlődésének az alapja. A csoport szempontjából pedig azért lényeges ez a konfliktusokkal járó szakasz, mert minél többet sikerül megoldani, annál nagyobb lesz a csoport kohéziós ereje. Minden emberi kapcsolatot a közeledés és a távolodás kölcsönhatása határoz meg. A kiegyensúlyozott kapcsolat éppen az állandó mozgással, a távolság-változással érhető el.⁵ Az egészséges csoport az identifikáció és a konfrontáció által teremti meg a belső egyensúlyát. Ezek összjátéka határozza meg az egyén csoporton belüli pozícióját és szerepét. Ezek a jellemzők időről-időre változnak és az egyén egyszer vezér, ellenfél, máskor szimpatizáns, de lehet a semleges megfigyelő szerepében is. Ezek a pozíciók folyamatosan kell, hogy változzanak, mert ha szerepcserére nincs lehetőség, akkor a közösségben feszültség alakul ki. Az állandó ellenfél hamar "bűnbak" lehet a csoport szemében, az örök semleges pedig kivonja magát a vitákból. A csoport vezető egyik fontos feladata a szerepkörök biztosítása, amit az nehezít, hogy a kedvenc szerepeket nehéz elhagyni, mert bizonytalanságot idéz elő. Az ettől való félelem legyőzését kell a vezetőnek segíteni. Ha sikerül és a csoportbeli szerepeket mindenki használhatja, illetve beleszólhatnak a csoport életébe, annak aktív résztvevői, akkor jó lesz a légkör a közösségben. A "csoporthoz tartozást" (adhézió) ott tapasztalja az egyén, ahol jól érzi magát és tud

⁵Gondoljunk a mérleghintára, ahol nem lehet csak felülni ahhoz, hogy vízszintesen tartsuk, hanem állandóan egyensúlyozni kell, amit mozgással biztosíthatunk. Egy másik példa lehet a gépkocsivezetés, ahol a kormányt nem lehet mereven tartani ahhoz, hogy egyenesen haladjunk.

azonosulni a csoporttal, tapasztalja, hogy a jelenléte fontos a többi tagnak is. Ha az egyén jól érzi magát, az kihat a csoportra is, így mintegy egymást gerjesztő folyamat zajlik le a közösség és az egyén között. A kommunikációs hálóban való elhelyezkedés is befolyásolja az egyén csoporthoz tartozását, azáltal, hogy minél sűrűbb a kapcsolatrendszere, hogy mennyire központi a pozíciója. Minél előkelőbb helyen érzi magát a csoporton belül, annál elégedettebb és annál vonzóbb számára maga a társaság. Ezen keresztül is megállapíthatjuk, hogy az autoritatív csoportban, ahol csak kevesen érezhetik magukat a középpontban, sokkal ritkább a szoros kapcsolat és jóval alacsonyabb az elégedettség, a pozitív érzelmi megnyilvánulások. A leírtakkal ellentétben, de legalábbis sokkal biztatóbb eredményt tapasztalunk a nem központosított, demokratikus csapatnál, ahol az odatartozás többeknek vonzó. Még erősíti az adhéziót, ha nem csak az azonos helyzetű egyedek, de a magasabb pozícióban lévők is tudnak kommunikációs partnerek lenni a csoportban. Hosszú távon⁶ sokat számít a csoport affektív összehatása, melyben a rokonszenvi kapcsolatokon alapuló harmóniát követhetjük nyomon. A szoros kapcsolatokkal rendelkező csapatok szilárdabbak, egyetértőbbek, stabilabbak, illetve kevesebb a gyenge, sebezhető pont is. A csoportlégkört a vezető szervezetben elfoglalt helye is befolyásolja, néhány egyéni tulajdonság és a már említett vezetési stíluson kívül, illetve, hogy mindez mennyire felel meg a csoport elvárásainak és

⁶Rövid távon nézve előfordulhat, hogy éppen hátráltató hatást gyakorol a csoportra a teljesítmény terén és közel sem biztosítja a sikert önmagában. Fordítva inkább működik. Az énekkaron belül egy-egy sikeres fellépés a személyes kapcsolatokban sokat segíthet, de ez visszafelé nem mindig előnyös.

tevékenységének. A csoportlégkör és a csoportteljesítmény is alapjaiban függ az affektív viszonyoktól, a személyes szükségletek és elvárások csoportbeli kielégítettségétől és a csoporton belüli kommunikációtól.

Kommunikáció

(communicatio - összeköttetés, közlés) Az embereket összekötő komplex kapcsolati rendszer.

Az ember közösségi lény és mint ilyen nagyon szükséges számára a kapcsolat a másik emberrel, így érthető, hogy a meg nem-értés, a kommunikatív kapcsolat zavara az ember egyik legkínzóbb konfliktusa.

Tanítók leszünk és emberkéekkel lesz dolgunk, akik igénylik, hogy szóljanak hozzájuk, beszélgessenek velük, elmondhassák, hogyha fáj valamijük, sírhassanak vagy az örömeiket mesélhessék egy felnőtt előtt, aki törődik velük, és meghallgatja őket. Egyszóval a tanítónak a tanítás mellett, szülőnek, barátnak, lelkipáternek is kell lennie. Ezek a szerepek mind kommunikációt kívánnak. (A felnőttek viszonylatában, pedig a kollégákkal, szülőkkel kell majd kommunikálni.) Nem kerülhető el, még azoknak sem, akik pedig idegenkednek a gondolattól, hogy beszéljenek, érzéseket fejezzenek ki. Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy nem kommunikálni pedig nem lehet, mert az ember nem csupán szóban fejezi ki magát, hanem teljes léte által. A kommunikációt, legyen az tudatos vagy tudattalan, mindnyájan használjuk.

Mit tartunk kommunikációnak?

Minden emberi megnyilvánulást, amelyben szerepel egy adó és egy nem kevésbé fontos szereplő, a vevő. Ha két ember egy szobában, életükben először találkoznak máris kommunikációról beszélünk, pedig még egy szót sem szóltak. Ha szól a TV és nem figyelünk rá, akkor is kommunikálunk azzal, hogy nem nézzük. Ebben az esetben mivel egyoldalú a kapcsolat, nincs a "beszélőre" hatással a hozzáállásunk. Ezek szerint a mondanivalót a hallgató reakciói is befolyásolhatják. Szeretném röviden összefoglalni, hogy a kommunikáció mennyi mindentől függ, mitől lesz az egyik beszélgetés más mint a többi és miért számít, hogy ezeket tudjuk-e vagy sem. Először vegyük sorra a kommunikáció megjelenési formáit. Két alapvető forma a közvetlen és a közvetett kommunikáció. Az első, két személy interperszonális kapcsolatában zajlik, vagyis jelen van a feladó és a címzett is. Itt mindenféle kommunikációs eszköz megjelenik, amelyekkel a feladó magáról is közöl információkat. A második esetben valamilyen látható vagy hallható jel formájában, kommunikációs eszközök által továbbított információról van szó. Nagy különbség, hogy a közvetett formánál nincs feed back, azaz visszacsatolás. Csupán egyirányú a folyamat. A közvetlen kapcsolatnál a közlést két különböző szempont szerint tovább csoportosíthatjuk. Ilyen szempont a szándék, mely alapján lehet szándékos (direkt) és szándéktalan (indirekt) közlés. Célja szerint lehet véletlenszerű, kifejező célú és célirányos.

A kommunikáció módjai⁷:

Verbális - lényegében a nyelv használata, a beszéd, mivel a nyelv az emberek legfőbb eszköze a kölcsönös megértés terén. Kialakukása az emberek együttműködésével egyidőben indulhatott. Az ősember még csupán a lényeget jelezte mindenféle redundancia (felesleges bőség) nélkül.⁸ Az idők folyamán az ember is fejlődött a többi élőlényel együtt, így a beszéd egyre bonyolultabbá és összetettebbé vált, hogy teljesíthesse mai funkcióját: az emberek gondolatainak, érzéseinek, emberi mivoltának az átadását, megőrzését, mert mint mindannyian tanultuk: a beszéd a gondolkodás eszköze.

Nemverbális - a szavakon kívüli, egyéb jelzőmódok (egyezményes gesztusok, testtartások, arckifejezések) használatát jelenti. Itt is beszélhetünk szándékos és szándéktalan megjelenésről. A direkt forma inkább a távolság okozta nehézségek leküzdésére szolgál (integetés), vagy a beszédet helyettesítik (a győzelem V jele).

Metakommunikáció⁹ - a legnagyobb részterülete a kommunikáció egészének. Ide tartozik a mimika (az arc mozgásai), a pantomimika (végtagok és a test mozgása), a vokális mimika (hangsúly, hanglejtés), a proxemika (a téri viszony, testhelyzet). Az emberek, amíg még gyermeknek hívják

⁷Albert Mahrabian megállapítása szerint a teljes közlésrendszernek mintegy 7%-a verbális (kizárólag szóbeli), 38%-a vokális (hangszín, nem-beszédhangok), 55%-a pedig nemverbális. Egy másik kutató 35/65%-ban állapította meg a verbális és a nem szavakkal történő közlések arányát.

⁸(A "Srácok, a mamut ott lapul a domboldalon egy bokorban tőletek jobbra, kissé Északnak!" - valahogy így szólhatott akkoriban: ÁÁÁ!)

⁹A háromféle kommunikációs mód megértéséhez nézzünk egy példát. Vendéglátónk kedvenc vázáját -ki tudja hogyan- levertük. Mikor ő ezt meglátja legyint egyet (nemverbális jelzőmód) és azt mondja, hogy úgyis utálta. (Verbális közlés) Rossz érzésünk azért van csak, mert az arckifejezésén (Metakommunikatív jelzés) látszik, hogy a nagyanyjától örökölt, egyetlen ősi, családi ereklyét sokszorosítottuk.

őket, őszintén használják ezeket az eszközöket. Később a társadalom megtanítja, hogyan kell eltitkolni, kik vagyunk. A csalódások és az ÉLET rávezeti az embert, hogy amit lehet rejtessen el és kevesebb fájdalom éri¹⁰. A társasági élet illemszabályai is erre ösztönöznek.

Észlelés

Egy kapcsolat az észleléssel (percepció) kezdődik. Ha belépünk egy szobába, azonnal a benntartózkodó embert vesszük észre. Érthetően, hiszen ő segíthet, de akár árthat is nekünk. Felmérjük egy pillantással, hogy mire számíthatunk, kell-e védekezni, esetleg menekülni. Fontos momentum az észlelés azért is, mert nagyon sok minden függ attól, hogy milyen körülmények között találkozunk a másik emberrel. Az első benyomás alapján kialakított képet sokszor nagyon nehéz mássá formálni, még ha a jelzések ellent is mondanak a képnek. Ha csak hallunk egy emberről, akkor az első megjelölése megszabja az irányt a további információkat illetően azáltal, hogy az első tulajdonságra kialakul egy kép a másiktól és a többi tulajdonságot már ehhez a képhez igazítjuk. (Valakiről azt hallottuk, hogy lopott. Ha megismerkedünk vele, jó időbe telik majd, hogy bebizonyítsa az ellenkezőjét. Pozitív képet is nehéz lerombolni, de azt hiszem könnyebb.) Az észlelés tulajdonképpen a másik által sugárzott ingerek feldolgozása. (Az utcán sétálva egy sarkon találkozik két ember. Az egyik esetben nagyon jó barátság alakulhat ki közöttük a találkozás után míg,

¹⁰Eszembe jut a Veszedelmes viszonyok című film egyik szövegrészlete. A szereplő elmondja, hogy amikor fiatal leány volt, akkor a társasági összejövetelek alkalmával begyakorolta a kedves, mosolygós arcot úgy, hogy közben az asztal alatt a kezébe szúrta a villát.

ha csak egy kicsit más az alaphelyzet, az "örök harag" is bekövetkezhet. Legtöbbször persze közömbösen továbbállnak.) Ilyen inger az illat, hang, fény és minden egyéb, amit az érzékszerveinkkel felfogunk. Sok és sokféle információt kapunk egy rövid találkozás alkalmával is és ezek egyesítéséből keletkeznek a benyomásaink. A másik személyiségét mégsem részletekben látjuk, hanem egészként észleljük, amelyben a felfogott jelzések egymással összefüggésben vannak. A cselekvésből vagy a megfigyelt jellemzőkből való következtetés során jutunk el más, nem észlelhető jellemzők megállapításáig. A cselekvést úgy tekintjük, mint okozatot, amelyet az okként szereplő személy keltett. A vizsgált személy átveszi cselekedeteinek az értékét. A szűken mérő embert zsugorinak tartjuk, de ha valami folytán egyszer-kétszer sokat ad, ezen véleményünk is formálódik. Ez a folyamat nagyrészt tudattalanul zajlik le úgy, hogy előző tapasztalataink alapján bizonyos külső jegyekhez (testtartás, hangszín, megjelenés) belső tulajdonságokat rendelünk. S.E.Asch vizsgálatai során kiderült, hogy vannak centrális elemek, amelyek köré szerveződik a többi tulajdonság.¹¹ Hogy ki mit tart fontosnak az az egyéntől függ, de amíg nem találtuk meg a másik "központját", addig úgy érezzük, hogy még nem értjük egészen az illetőt. Sokszor vonunk le messzemenő következtetéseket, amelyek a jobb megismerés folyamán gyakran módosulnak. Mégis furcsa dolognak tekinthetjük, hogy egy-egy ember már első látásra szimpatikus, míg egy másik rossz

¹¹Két csoportnak bemutattak egy jellemvonás listát a következő jellemzőkkel: intelligens, ügyes, szorgalmas, határozott, gyakorlatias, óvatos. Mindezek mellé az egyik csoport a meleg, a másik a rideg jelzót kapta még. Az első csapat által leírt személy pozitív személyiséggel lett felruházva, míg a másik sokkal negatívabb embernek tűnt a kísérleti csoport előtt.

érzéseket kelt bennünk. Gondoljunk csak bele; látunk egy csapzott hajú, koszos, bűdös, lezüllött embert - nem kívánunk a közelében lenni sem, nemhogy beszélgessünk vele. Ha velünk szemben ül a buszon egy jólöltözött ember, aki kedvesen ránk mosolyogva, udvariasan megkérdez tőlünk valamit, minden problémázás nélkül válaszolunk, esetleg további beszélgetésbe bocsátkozunk vele.¹² Egyfajta emberismerettel már a gyermek is rendelkezik, hiszen tudja, hogy kitől várhat és kaphat szeretetet és kitől nem. Ez a képesség később is megmarad, kinek-kinek a maga mértéke szerint. Bár ez az ösztönszerű megézés nem csalhatatlan, sokszor a tapasztalat mégis igazolja. Az ember mégsem hagyatkozhat csak az ösztöneire, hanem keresi az okokat, az összefüggéseket. Egy meghatározott cselekedetnek a megítélése és az ezt előidéző lelki okoknak a földerítése sem könnyű, mert az ember belső világától a cselekedetig hosszú az út. Ugyanazon tett lelki indító okai egészen eltérőek lehetnek. Sok más tényező is működésbe lép és érezteti hatását. A környezeti tényezők olyan mértékben befolyásolhatják a viselkedést, hogyha állandóvá válnak, akár a jellemet is megváltoztathatják¹³, bár ha pontosak akarunk lenni, akkor be kell vallani azt is, hogy az egyéniségtől is függ a környezet befolyásoló hatása.

¹²Ezt használják ki a csalók.

¹³Az adakozó ember, ha észreveszi, hogy szinte kifosztják, óvatossá lesz és védekezésül kialakulhat nála a szűkmarkúság.

A segítő kommunikáció

(ami nem csak a lelkigondozónak eszköze.)

Problémák pedig igenis vannak! Persze minden diák problémáját nem oldhatja meg a tanító, mert nem is feladata. Viszont segítenie kell a megoldásban a hatékony és folyamatos munka érdekében. Szókratész a beszélgetés-vezetést a bábamunkájához hasonlította mondván, hogy a baba segít a szülésben, de nem vállalhatja magára a szülés "munkáját", a fájdalmakat és nem függ tőle a csecsemő neme sem. A segítő kommunikátor csak terelgeti a partnerét, hogy végül az megtalálja a számára helyes döntést. Sokszor talán elég maga a döntés függetlenül attól, hogy jó-e vagy sem, csupán azért, mert kimozdítja a holtpontról az embert. A segítő beszélgetőtárs hasznos eszközei lehetnek:

Passzív hallgatás - ami csak egyszerűen vele lenni. Talán semmiféle segítségnek nem tűnik, mégis sok esetben elég. Kifejezi, hogy észrevettük a másik problémáját és osztozunk a bánatában.¹⁴ Persze meg kell legyen ilyenkor a szándék, hogy meghallgassuk a másikat, ha netán kibukna belőle a szomorúság.

Megerősítő reagálások alkalmazása - kifejezi az odafigyelést folyton jelezve, hogy jelen vagyunk és érdekel, amit mond a másik. Ilyen reagálás például a bólintás, az "aha" szócska, az odahajolás.

Ajtónyitók vagy jégtörők - Beszélteni nem mindig könnyű és főleg saját magunkról nem az. Nem szabad siettetni a kitarulkozást, de elősegíteni lehet. Egy beszélgetés elején is

¹⁴Tapasztalatom szerint az emberek szeretik, ha egy másik ember ilyenkor átöleli őket. Ha a kisgyermekre gondolok, akik anyjukhoz bújva vészelik át a rossz időket, vagy apjukhoz szaladnak, hogy védjék meg őket, akkor azt kell hinnem, hogy a felnőttek is vágynak erre, de a sok felnőtt gondolat és őszinte rosszindulat miatt már nem lehet csak úgy, keresztyéni szeretettel megölelni egymást. Sajnos.

lehet ilyen közléssel jeget törni, de ezek a jégtörők akkor is használhatóak, amikor a hallgatásba süllyedő embernek bátorítást kell adni, hogy a gond felszínre kerülhessen. Csak egy példa: "Ez érdekes, akarod tovább folytatni?" Túl sűrűn használva unalmassá válik.

Aktív hallgatás - no nézzük, mi ez? Hogyan lehet aktívan hallgatni? A lényege, hogy a többi eszközzel szemben -ahol nem derül ki, hogy a tanár érti-e a problémát- itt ez egyértelműen megnyilvánul. Míg az előzőeknél csak a figyelem biztos, itt a megértés is. Segíti a diákokat abban, hogy az érzéseket emberinek fogadják el, de a döntés joga és felelőssége az övék marad. A személyiség fejlődésében fontos ez, mert olyan mértékben fejlődik ki az önbizalom, önállóság, amennyire megtanulnak a saját erejükre támaszkodni és a döntéseik következményeit vállalni. Mindemellet a negatív érzések kezelésében is tapasztalatokra tesznek szert, nem beszélve a tanártól látott példáról. Elmélyítheti a tanár-diák kapcsolatot. Jobb megismerést eredményez, így a tanár tudhatja, hogy melyik diákja mi iránt érdeklődik, mi a gyengéje, erőssége. Vigyázni kell néhány dologra, nehogy a helyes módszerű aktív hallgatás gépiesnek, őszintétlennek tűnjön.

1. Hinni kell, hogy a diák képes megoldani a problémát, még ha lassan is zajlik le benne a folyamat.
2. Őszintén el kell fogadni a diákot olyannak amilyen.
3. Segít az aktív hallgatás, hogy a diák eljusson az egyik múltó érzéstől a másikig.
4. Akarni kell segíteni.
5. Mintha a saját problémánk lenne, de ne hagyjuk, hogy azzá is váljon.

6. Segít, hogy a diák meglássa az igazi gyökereit az adott gondnak.
7. Bizalmas és titkos! Ne éljünk vele vissza!

Én-közlések

A probléma-megoldás egyik legnagyobb lehetősége rejlik az Én-közlésekben. Saját felmérésem szerint ezt a szakkifejezést nem ismerjük, így tudatosan nem is használhatjuk. Vannak sejtéseink, érzéseink, hogy mit is takarhat ez a fogalom, de tisztán nem érzékeljük. Úgy vélem, fontos, hogy tudjunk erről a lehetőségről és tudjuk tudatosan alkalmazni az Én-közléseket, mert ezáltal saját magunkon belül is épülünk. Megtanuljuk felismerni az érzéseinket és megtanuljuk azok őszinte közlését is. Ez nem könnyű dolog. Már említettem, hogy az életben sokminden inkább arra ösztönöz, hogy elrejtjük magunkat különböző álarcok, viselkedések mögé és elő ne bújjunk onnan a világért sem. Álarcot használ a tanító, ha a saját baja miatt a gyerekeket bünteti a keménységével, szigorúságával, Te-közléseivel ahelyett, hogy elmondaná mi bántja, zavarja. A tanító is félti magát, mert ember. Ember, aki fél a kudarcoktól, attól, hogy kinevetik, nem veszik komolyan, nem értik meg. Ha például a szerelmes ember megvallja az érzelmeit, mi lehet nagyobb kín, mint az, hogy kinevetik, netalán megalázzák. Ilyen helyzetben önmagát vallja meg az ember, tehát a visszautasítás a személy egészének szól, értéktelennek, nevetségesnek bélyegezve azt. Joggal fél tehát a pedagógus 20-25 másik előtt megnyilatkozni, egy darabot adni az énjéből? Mai világunkban az őszinte embert a legtöbben "hülyének" nézik. Nem ez visz

előrébb az anyagi anyagi világban. Önmaga szerencsésének az elrontója, aki őszintén megvallja magát. Ez sok esetben igaz lehet, de a tanító nem gép és vállalnia kell önmagát, éppen a hivatása miatt. Ő nevelő! Nem mindegy, hogy mit ültet el a gyerekekben. Amint elvállalja önmagát, vállalva a veszélyt, máris nagy az esélye arra, hogy mindez pozitív hatást váltson ki a gyerekekben és mint példa is szerepeljen előttük. A tanító amint le tud ereszkedni a katedra magasából, máris emberközelibbé válik azáltal, hogy emberré válik. Már nem az okos és bölcs, mindenható fensőbbiség, hanem gyarló porhüvely, még gyarlóbb gondolatokkal, érzésekkel. A gyerek látva, hogy a tanító is élőlény, máris közelebb érzi magát hozzá és mint embert elfogadja.

Néhány tanács, hogy miből is álljon egy Én-közlés.

Legyen benne az, hogy mi okoz *problémát* számunkra. A diáknak így nem kell találgatnia, hogy a tanár mire, melyik cselekvésre gondol. Legyen konkrét a probléma megfogalmazása, amikor a diák egy bizonyos viselkedése zavar, mert így a gyerek is tud változtatni rajta és nem azt érzi, hogy az ő egésze van elutasítva. Fontos, hogy ne szemrehányóan, ítélkezve szóljunk az elfogadhatatlan magatartásról. (Ha kirakod a lábad..., Ha felállsz a székre...)

Szerepeljen, hogy milyen *hatással* van a tanárra az esemény. Mitől fél, miért zavarja az adott dolog. (Ha kirakod a lábad, megbotlok benne..., Ha felállsz a székre, leeshetsz...)

Tartalmazza a közlés az eseményhez kapcsolódó *érzéseket*, amelyek a tanárban megszületnek. (Ha kirakod a lábad, megbotlok benne, és beverem a fejem., Ha felállsz a székre, leeshetsz és eltörheted valamidet.)

A diákoknak nem esik jól - ahogy nekünk sem, ha a hibáikra figyelmeztetik őket, még ha Én-közlés formájában hallották is. Előidézhet a közlésünk sértődést, megbántódást, ellenérzést, vitát. Tudnia kell ezt is a tanárnak, hogy a diáknak sem könnyű beismernie a hibáit és ő is védekezni fog valamilyen módon. Mostmár a diáknak van problémája. Nekünk ehhez képest kell reagálnunk meghallgatással, újabb Én-közléssel. Alkalmazhatnám a cserkészek jelszavát, hogy legyünk résen, nehogy beleessünk olyan hibába, hogy egy jól induló Én-közléssor után, elrontsuk a párbeszédet egy rosszul-értelmezett reakció miatt.

Felmerülhet a kérdés, hogy ha ez ilyen szuper módszer, akkor hogy a csudába nem használják a pedagógusok?

A válasz egyszerű. Vannak veszélyei. Elsőként a már említett megnyílás, énfeltárás elutasításától való félelmet sorolom a veszélyek közé. Nagyon nehéz ezt az akadály leküzdeni, de a siker másként nem érhető el. Másodszor, előfordulhat az a paradox helyzet, hogy a tanár önmagán változtat, az Én-közlések során alkalmazott részletes helyzetelemzések miatt. Rájön a saját hibáira, mert nem egyértelműen a másik felet okolja a történésekért. Harmadik nagy veszélye, hogy a felelősséget önmagunkért, hibáinkért vállalni kell. Ez sem könnyű!

A kommunikáció akadályai.

1.*Parancsolás, utasítás, irányítás* - azt sugallja, hogy a tanár szerint a gyerek problémái nem fontosak, így az a hatása, hogy a diák dühös lesz és ellenérzéssel fog viseltetni a tanár iránt.

2.*Fenygetés, figyelmeztetés* - félénkké teszi a gyereket, de sokszor éppen az ellenkező hatást éri el vele a nevelő, mert a gyerek kipróbálja, hogy a beígért következmény bekövetkezik-e vagy sem.

3.*Prédikálás* - jelszava a kell, kellene; azt erősíti, hogy a tanár nem bízik a diák döntés- és ítélőképességében.

4.*Megoldások ajánlása, tanácsok* - a diák problémamegoldó képességét becsüli le, aki ezt alkalmazza. A diák függővé válhat egy külső tekintélytől, aki úgymint megoldja a gondot. Tehát nem kell gondolkodnia a gyerekeknek.

5.*Kioktatás, logikus érvelés* - "Még ezt a logikus dolgot sem vagy képes megérteni?" Hát, akinek ezt mondják, az nem azt fogja érezni, hogy ő a világ legokosabb embere.

6.*Bírálat, hibáztatás* - negatív értékelés, alapvetően nem erősíti az önbecsülést. A későbbiekben is nagyon fontos énkép egyik legnagyobb rombolója. Nem célravezető

7.*Dicséret, pozitív értékelés* - Ki gondolná, hogy a dicséret is lehet káros. Ha nem egyezik a diák énképével, akkor azt elutasítja és negatív érzéseket vált ki benne, másrészt megérzi, ha a tanár csak meg akarja spórolni a dicsérettel a diák érzéseinek a megértésére fordítandó időt.

8.*Szidás, megbélyegzés, kifigurázás* - a negatív értékelés egyik változata.

9. *Elemzés, értelmezés* - a tanár érezteti, hogy átlát a diákon, tudja, hogy miért viselkedik így. Lehet, hogy a tanár nem téved, de ezzel a megnyilvánulással csak azt éri el, hogy a gyerekek kénytelen védekezni a "lecsupaszítás" ellen. Sokszor azzal reagál a diák, hogy nem mond el dolgokat, mert kockázatos. (Ezen esetben ez valóságos veszély!) Az a tanár, aki ilyen eszközt használ, talán maga sem tudja, hogy mit csinál, így nem feltételezhető minden esetben a rosszindulatúság, de a tudatlanság és némely esetben a butaság tükröződik ebben a módszerben.

10. *Bíztatás, rokonszenv* - a negatív érzések nem kellemesek, még ha a másiké is a probléma. Nem jó a gondban lévő ember társasága. A tanár, amikor ezt alkalmazza, akkor csak a kellemetlen érzését próbálja megszüntetni úgy, hogy a diák tudomására hozza, hogy jobb lenne, ha nem érezne így. (Ne búsulj...) Ez a megnyilvánulása a tanárnak teljesen semmibe veszi a diák gondját.

11. *Kérdezgetés, vallatás* - veszélye, hogy a diák érezhet egyes kérdéseket csapdának is. (Mennyi ideig tanultál?) Ha nem értik, hogy a tanár igazán mire kíváncsi, fenyegetve érezhetik magukat. Másrészt a beszélő diákot visszaveti a probléma elmondásában, nem engedi kibeszélni a bajt, illetve irányítja a beszélgetés menetét.

12. *Humorizálás, gúnyolódás, kizökkentés* - ha tudjuk (ha máshonnan nem is, saját tapasztalatunkból érezzük) és számít is nekünk, hogy a diák mikor feltárja a gondját komoly és elszántan, akkor nem esünk olyan hibába, hogy ne tiszteljük az érzéseit. Ha mégis elkövetjük, a gyerekek bizalmát is

elveszítjük, mert idővel nem akarnak majd elmondani nekünk semmit.(Szerintem jogosan.)

Kapcsolati szintek

Amíg valaki fel nem fedez, meg nem fejt, de mondhatnám azt is, hogy nem szelidít meg, addig mintha nem is léteznénk. Mint embernek mindenkinek szüksége van a szükségesség érzésére. Az emberi kapcsolatoknak csak nagyon kis töredéke éri el ezt a hatást. Milyen szinteken teremthetünk kapcsolatokat embertársainkkal:

1.Nincs kapcsolat, az érintkezés teljes hiánya.

2.Egyoldalú viszony, nincs valódi kapcsolat; jelenti az egyszerű észlelést.

3.Kétoldalú érdeklődés, ami a felszínes kapcsolaton túl mást még nem jelent. A felszínes jelző fejezi ki, hogy itt többnyire csak a szerepeket fogadjuk el, nem magát az embert. Ezekről a szerepektől is függ a kapcsolat jellege és mélysége. A szerepelfogadáson alapuló kapcsolatrendszer nem elfogadható a pedagógus-gyerek viszonyban. Ha itt megreked egy kapcsolat, akkor a tanító nem áll hivatása magaslatán, akár kapálhatna is.

4.Kölcsönösség, kis kapcsolódással, nevezzük vonzalomnak. Itt már némi intimitás is fellelhető. A partner ezen és a következő szinten mint egyén jelenik meg a számunkra. Érzelmi, értelmi és viselkedési kölcsönösség alakul ki, amely kapcsolathoz szükséges előhívó feltétel a térbeli közelség (több lehetőség adódik a megismerésre), a társadalmi helyzet és a demográfiai jellemzők (hasonló háttérű emberek, hasonló státuszok).

5.A kölcsönösség mélyebb fajtája - közepes kapcsolódás - ahol játszmák és egymást kiegészítő igények lelhetők fel.

6.Az erős kapcsolódás - szeretet, szerelem - jele az intimitás, énfeltárás, tehát a tökéletes kölcsönösség.

Az osztálytermi kommunikáció szintjei

Intrapersonális

Az egyénen belül folyó kommunikáció.(Gondolkodás, hangos beszéd, feljegyzés) A kezdeményező és a reagáló fél ugyanaz, nem okoz problémát a nyelvi jelek esetleges félreértelmezése. Ebből a folyamatból a külső szemlélő kimarad, (bár a metakommunikatív jelekből megtudhat dolgokat,) így a tanár nem tudhatja, hogy mi zajlik le egy diák fejében egy frontálisan vezetett órán.

Interperszonális

Két személy vesz benne részt, ami az osztálytermi környezetben lehet a tanár és a diák. Három változata a tanár-diák, diák-tanár, diák-diák. Ezek a párok itt az üzenet küldőjét és fogadóját jelzik. A partnerek többszörösen is szerepet cserélnek a folyamaton belül.

Csoportkommunikáció

A leggyakoribb forma az osztályban. Magyarázatok közös megoldása során, viták kialakulásakor beszélünk róla. Formái a tanár-csoport, csoport-tanár, diák-csoport felállást vehetik fel.

Tanítói kommunikáció

A tanítónak tudnia kell, hogy befolyásoló tényező a kommunikátor is a közlés szempontjából. A tanítónak hitelesnek kell lennie és szavahihetőnek¹⁵, mert a kutatások szerint ugyanazt a közlést csak a hitelesnek vélt forrástól fogadják el valósnak. Hatását tekintve is sokkal nagyobb horderejű és a következtetések elfogadására irányuló motivációt is nagyban befolyásolja.

Mikor hatékony a tanítói kommunikáció?

Erre nézve is történtek már vizsgálatok.¹⁶ Megkérdeztek diákokat, hogy milyen jellemzők a fontosak annak megítélésében, hogy egy tanár hatékony-e vagy sem. Az eredményeket így összegezhetjük:

Megjelenés szempontjából fontos a jólöltözöttség, amit a nőtanároknál méginkább döntőeknek gondoltak a diákok. Ide tartozik még, hogy előadás során a tanár végezzen helyváltoztató mozgásokat. (Ne üljön a székén egész órán keresztül.)

Az *oktatási kommunikáció* felől közelítve az előadásokra épülő módszert kevésbé kedvelik a diákok. Ezzel szemben előnyben részesítették a vitákat. Ha az előadásnál maradunk, úgy elvárják a hallgatók, hogy megszerkesztett és jól vázolható legyen a mondanivaló. Ezen a téren még felmerült igények, hogy a tanító a diákokhoz beszéljen, értékes, naprakész

¹⁵Az iskola néhány diákját megkérdeztem arról, hogy fontos-e ugyanazt mondani szóval és mimikával. Örömmre mindenki azt válaszolta, hogy igen, mégpedig a hitelesség miatt.

¹⁶J.F. Check (1986)

információkkal rendelkezzen. Legyen képes a diákok szintjén kommunikálni. Tudjon példákat hozni, ha szükséges és tudja, hogy hol tartanak a diákok a tanulási folyamatban. Nem utolsósorban említett jó tulajdonság, ha a tanító alkalmazza és érti is a jó humort.

Harmadik vizsgálati szint a *kapcsolatok szintje*. A hatékony tanárok a kötelező oktatásokon túl is segítséget adnak, ha kell. Barátságosan közelednek a tanulókhoz, őszinte érdeklődéssel. A tanulókat egyedenként kezelik és kapcsolat kialakításukon érződik, hogy ők is voltak diákok és még emlékeznek is rá. (Sajnos vannak olyan tanítók is, akiknek még a fenekükön van a tojáshéj, de már nem emlékeznek semmire.) Lényeges igény, hogy megalapozott ismerete legyen a tanítónak és képes legyen azokról beszélni is.¹⁷

Előadók

Ha már beszélni tud a tanító, akkor nézzük meg, milyen előadói stílusokat alkalmazhat.

1. Verbális előadó: Nem túlzottan szereti az írásos módszereket. Inkább a szóbeli közlésre támaszkodik, de azt megfelelően felépíti.

2. Kiváló előadó: Ellenzik a felolvasást. Meghatározott cél felé igyekeznek, megfelelően megszervezik a beszédet. Szemléltetnek, kiemelik a lényegét, követhetőek, ha szükséges fontossági sorrendet állítanak fel. Felettebb logikusak.

¹⁷Mennyiszer tapasztaljuk, hogy nagy tudású tanárok csapnivaló órát tartanak, mert nem tudják átadni a tudományukat. Ennél csak az rosszabb, ha a tanár még azt sem is tudja, hogy mit kellene mondania.

3. Információ-nyújtó előadó: Minden részletet át akar adni a diákoknak. Bár jól szervezettek, mégis hajlamosak a felolvasásra.

4. Amorf módon előadók: Nincs céljuk, tehát nincs szervezettség sem. Gyenge minőségű előadók.

5. Önmagukban kételkedők: Nehezen választanak és nehezen építenek fel egy anyagot. Nem ragaszkodnak a már kész jegyzeteikhez és felépítéséhez. Gyakran érzik úgy az óra végén, hogy nem érték el céljaikat. (Kezdő tanítók között sok az információ-nyújtó előadó, de ez a gyakorlat során fejlődik.)

A kérdezés

Az előadás mellett nagyon fontos a tanár számára a kérdezés tudománya. Jól kérdezni annyi, mint jól tanítani. Megfigyelések alapján kiderült, hogy a tanár kérdésére a diáknak körülbelül egy másodperc alatt kell a választ elkezdenie, mert ennyi idő eltelte után a tanár átfogalmazza a kérdést vagy valaki mást szólít fel. Ha megkapja a feleletet, akkor átlagosan 0,9 másodperc alatt újabb kérdést tesz fel, vagy értékeli a választ. A gyors tempó miatt a diákok válaszai töredékesek, a gondolataik befejezetlenek. Nem tesznek fel ilyen sebesség mellett kérdéseket sem a tanárnak, sem egymásnak. Ez a fajta kérdezés még elfogadható az ismétlések során, de a felfedezések időszakában nem célravezető. A tanárnak két helyen kellene lassítania. Ha a kérdést feltette várnia kell 4-5 másodpercet (magában elszámol 5-ig), ugyanis hagyni kell egy kis gondolkodási időt a gyerekeknek, mielőtt a tanár újra fogalmazza a kérdést. Másik alkalom, amikor a diák

befejezte a válaszadást, várni kell ismét egy pár másodpercet, mert a diák még fejlesztheti, értékelheti az adott válaszát. Hogy nem felesleges időtöltés csak a várakozás - ami egyáltalán nem könnyű feladat a tanár számára - nézzük meg milyen hatása van a tanulókra.¹⁸ Nőtt a diákok által adott válaszok száma és hossza, amelyek között egyre több vetett fel elméleti problémát. A gyerekek érveltek és bizonyítékokat soroltak fel a válaszaik során. A gyengébb képességű tanulók is bekapcsolódhattak az óra menetébe és a válaszadásba. A tanárookra is hatással voltak a változások, mert megváltozott a kérdéskultúrájuk. Többféle kérdést tettek fel mint addig és ezek között is több lett a bonyolultabb, gondolkodtató kérdés. Rugalmasabbak lettek a tanárok a válaszok elfogadása terén is.

A kérdezés tudományának része a kérdezés módja is. Három fajtáját különböztetjük meg.

- ### Az első típus jellemzői: a tanár olyan kérdést tesz fel, amely a tanulók figyelmét egy középponti témára irányítja. Legegyszerűbb változata, amikor csupán igennel vagy nemmel kell válaszolni. Jók ezek a kérdések ismétléskor a gyorsaságuk miatt, vagy konkrét adatra való rákérdezés esetén. Nem kívánnak ezek a kérdések nagyon mély intellektuális szintet, de nem is alkalmasak egy vita elindítására. (pl. Ki fedezte fel Amerikát?)
- ### A második fajta kérdésfeltevésnél nem várható el egy egyértelműen jó válasz. Éppen ez az előnye az előzővel szemben, hogy többféle nézetet is lehetővé tesz. Ez a kérdés nagyon nagy segítség lehet a negatív énképpel rendelkező

¹⁸Rowe 1974-ben végzett felmérést. A tanárokat arra képezte ki, hogy a 3 mp. szüneteket tartsák meg az említett alkalmakkor.

diákok önértékelésének javításában, mert mint említettem, itt nem lehet rossz választ adni. Alkalmas vitaindításhoz, de elősegíti a diákok meghallgatási készségének a fejlődését is, melyre először a tanár ad példát. Bonyolultabb kommunikációs készségeket és magasabb szintű gondolkodást igényel ez a kérdés fajta. Mivel mélyebb és igényesebb, így természetesen lassabb is, mint az előbbi kérdés típus. Mivel szerteágazó lehet a válaszadás, a tanárnak fel kell készülnie néhány nehézség leküzdésére. (pl. Mi történne, ha...?)

Értékelő kérdésnek nevezzük a harmadik fajtát. Olyan kérdések ezek, amelyek valamilyen értékelő elemet tartalmaznak. (pl. Mennyivel jobb ma a társadalmi élet, mint nagyapáink korában?)

Befejezés

Sok minden került szóba ezen a pár oldalon. Nem állíthatom, hogy minden terítékre került, akárcsak ízelítőként, de nem is céloztam meg, hogy mindent bemutassak. Csupán annyi volt a célom, hogy lássuk, milyen bonyolult és összetett feladat a tanítóé és mennyi tényező befolyásolhatja egy emberke nevelését. Sajnos tényleg nem sok, amit leírhattam részint az anyag nagysága, másrészt saját erőm túlbecsülése miatt, de remélem, hogy tudtam olyan dolgokat adni, amik esetlegesen egy személyes kutatásra motiválnak kezdő pedagógusokat, vagy akár rutinos öreg rókákat. Szeretném hinni és tudni, hogy vannak jó tanítók, akikre szívesen emlékeznek az emberek 30-50

év elmúltával is, azért mert ember volt, aki megpróbált túllépni az ember-lét határain.¹⁹

Végezetül leírom, hogy a leendő tanítók hogyan látják a tanítói pályát.

A tanítói pálya olyan, mint...

- az agyagozás: ha nem csinálod rendesen, nem sikerül
- egy tánc a kötélén: nem tudod mikor lépsz félre
- anyának lenni 20-25 lurkó számára
- egy színház, ahol négy évente változik a közönség
- amit 5 év után abba kell hagyni
- egy szivárvány: színes és ível
- az óriáskerék: egyszer fenn, egyszer lenn de kilátás mindig van
- egy életmű: a legnagyobb gondossággal és odafigyeléssel érdemes megközelíteni
- egy hosszú, sötét alagút, a végén egy kis fénnel
- a szőlőmetszés: látszólag a kertész alakítja a növényt, de növekedést valaki más ad neki
- egy felelősségteljes, készséges munka
- az újra meg újra újat kezdő, s ezért kíváncsi ifjonc, aki minden "körben" 4 évet öregszik a maga tapasztalataival
- egy labirintus; hosszú, viszontagságos út vezet a kincshez

¹⁹Egy ellenpélda; elrettentésül. (P. Maas: A Valachi-dosszié) "A legkeményebb közöttük Abel testvér volt. Ő vezette a szabóműhelyt, és gyakran megtörtént, hogy a mérőléccel rettenetesen megvert bennünket. Az nem számított, tettünk-e rossz fát a tűzre vagy sem. Legjobb volt félrehúzódni az útjából, ha valaki nem kereste szántsándékkal a verést. Egy napon aztán Abel testvér meghalt. Testét a kápolnában ravatalozták fel. Ezt sose fogom elfelejteni. A protektórium mind az öt épületszárnyából az összes gyereknek fel kellett sorakoznia, hogy megnézze őt és lerója utolsó kegyeletét. Az összesnek azt mondom; vagy háromszázan lehettünk ott. A sor vége felé álltam, és amikor odajutottam, hogy én is megtekintsem a holttestet, majdnem ájultan rogytam össze. Abel testvér mellkasát teljesen beborította a köpet, így hát mit tehettem volna? Én is leköttem."

Irodalom

Allan Pease-Alan Garner

Szó-beszéd

Park kiadó

Allan Pease

Testbeszéd

Park kiadó

Thomas Gordon

T.E.T.

Dr. Csertő Aranka

Én és a másik

Dr. Szitó Imre

Kommunikáció az iskolában

Iskolapszichológia 7

Keményné Dr. Pálffy Katalin

Bevezetés a pszichológiába

Dr. Hézsér Gábor

A pásztori pszichológia

Dr. Buda Béla

Empátia

Gyökössy Endre-Bognár Cecil

Mi és mások

Szent Gellért Egyházi Kiadó

Gyökössy Endre

Magunkról magunknak

Imre Sándor

Az iskolai nevelő

Bognár Cecil

Tanártípusok

Pedagógiai olvasókönyv

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Baloghné Zsoldos Julianna

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés tantárgypedagógiája

Jegyzet

S.E.Asch

Személyekről alkotott benyomások

Kovács Zoltán

A jó munkahelyi légkör pszichológiája

R.M.Higham

Alapvető pszichológiai tényezők a kommunikáció terén

E.T.Hall

A tér szerepe a kommunikációban

R.White-R. Lippitt

A vezető viselkedése és a tagság reakciója háromféle "társadalmi klímában"

A bánásmód pszichológiája szöveggyűjtemény

Erving Goffman

A hétköznapi élet szociálpszichológiája

Társadalomtudományi Könyvtár

Hunyady György

A kommunikáció pszichológiája

Alkalmazott pszichológia-Gondolat Kiadó

Tartalom

Bevezetés	2
Milyen a jó tanító?	3
A tanító	4
Tekintély	6
Tanártípusok	7
A csoport	10
Kommunikáció	14
Mit tartunk kommunikációnak?	15
A kommunikáció módjai:	16
Észlelés	17
A segítő kommunikáció	20
Én-közlések	22
A kommunikáció akadályai.	25
Kapcsolati szintek	27
Az osztálytermi kommunikáció szintjei	28
Tanítói kommunikáció	29
Mikor hatékony a tanítói kommunikáció?	29
Előadók	30
A kérdés	31
Befejezés	33
A tanítói pálya olyan, mint...	34
Irodalom	36
Tartalom	38

A Mintaember

Ki volna más, mint a néptanító?!

Őrá néz a falu szeme, róla beszél a falu szája, s amit ő tesz, mindig közérdekű dolog.

Ha legényember, és úgy alattomban megöleli a menyecskét, van szörnyülködés a faluban, és a következő vasárnapon olyan prédikációt mond a pap a szószékről, hogy mindenki ráérti.

Hja! A tanító mintaember!

A tanítónak jó példával kell előljárni!

Ha esetleg idősebb a tanító, s egy napon elfelejtve mintaságát, betér a Mózsizhoz egy pohár borra, nojszen megindulnak az eleven kereplők, a vénasszonyok gyakorlott nyelvei:

- Nézzétek, ott ül a kocsmában!

- Példát ad a fiatalságnak.

- Gyönyörű példa!

Aztán mikor a tanító felhajtotta azt az egy pohár bort, és hazaindul, a gonoszok ráfogják, hogy tántorog, estére elbeszélik, hogy részeg, s másnap reggel az a hír járja a falut, hogy a tanító úr holtrészeg volt, úgy vitték haza, mint egy krumpliszásakot.

Megbosszankodik erre a jámbor pedagógus, hogy őneki már egy pohár bort sem szabad innia, s megfogadja, hogy sohasem mén többet a kocsmába.

Bizony nehéz mintaembernek lenni!

Aztán gazdaságában is mindig találnak hibát, az egyik azt tartja, hogy "ebbe a földbe é, nem lucernyát kellett vóna vetnyi, hanem rozst", a másik meg a "terágyát" keveselli, a harmadik azt mondja, hogy cseppet sem ért a gazdálkodáshoz, pedig neki kellene mintául szolgálni a gazdáknak is.

Hát még a lakásával mennyi a baj!

Azt mondja az egyik iskolaszéki tag neki:

- Hallja-e tanító úr, vögyön mán ögy Mária-kípet a szobájába, mer mögszóják.

- Nincs nekem arra pénzem, barátom. Hanem tudja mit, ha mind behajtja a hátralékban levő fizetésemet, akkor nagyobbat veszek, mint a templomban van.

-Nöm is lösz akkor a tanító úr szobájába sö kicsi, sö nagy Mária soha.

Igaza volt a jó pedagógusnak; minek vegyen addig Máriát, míg "Krisztusa" nincsen.

De nem úgy gondolkoznak a hívek. Suttogják még a gyerekek is, hogy a tanító úr nem tisztölli a Máriát, nem ád jó példát a népnek, míg végre a plebánosnak is fülébe jut a dolog,

és lehozat a padlásról egy hályogos szemű, molyrágta Mária képet, s nekiadja ajándékkul, de egyúttal megkéri egy kis szívességre, t.i. tisztázza le neki az anyakönyvet.

Persze ha megfizettetnék a tanító, három tucat szent képet is vehetne az árán.

No de a tanító mintaember, és a mintaembernek nem szabad fennakadni minden dolgon.

Hátha még házas emberek!!

Van akkor beszéd a "tanítottóné asszonyról" is.

Milyen a konyha! Mekkora túrókat rak a rétesbe! Milyen kicsapongók a libái! És így tovább.

Ha gyermekes a tanító, akkor ezer szem nézi a nevelését.

"Hogyan tanítja a maga gyerökeit ez a mestér!

Lám elnézi, hogy a jégen csúszkálnak, még olyan csúszó masinát is vett a lábukra! Hogyan tanujjon böcsületet a mi gyerökünk, mikó ojjan példát adnak neki. Oszteg csak elnéztem a gyerökeit, mint a mijet a komégyiások figuráznak."

Igy kritizálnak a parasztok. Persze nem értik, hogy a tanító azért hagyja korcsolyázni a gyermekeit, mert az egyike a legegészségesebb testgyakorlatoknak, s a tornaeszközökkel azért foglalkoztatja gyermekeit, mert azt akarja, hogy erősödjenek.

El is monja ő ezeket az atyafiaknak, dehát nem helyeslik a dolgot. Miért?

"Mer nöm úvvót a 'régön!'"

No, de ezeken ne akadjunk fel; a paraszt butaság megrögzöttségét minden néptanító ismeri, és mindegyiknek volt már miatta több vagy kevesebb baja.

Menjünk az intelligens emberekhez.

A papok legszigorúbb őrei a tanítónak.

Nem engednek el semmit, hiszen oly édes annak a föllebbvalói jognak gyakorlása, mikor (kivált faluhelyen) unalom öldösi őket.

Vannak tisztelendő, tiszteletes és főtisztelendő urak és atyák, akik annyira beleélik magukat föllebbvalói helyzetükbe, hogy utóbb csaknem azt hiszik, hogy az ő rendeltetésük tanítónak nyakán ülni, őt sarkantyúzni, és tetteire felügyelni.

- Tanító úr, maga bepálinkázott!

- Kérem, sohasem szoktam inni, de az éjjel annyira fáj a fogam, hogy nem tudtam miatta aludni, hát a fogamra vettem egy kicsit.

- No tudja, vigyázzon magára, mert önnek jó példával kell előljárni.

- Kérem, hiszen én azt igen jól tudom, három esztendeig tanultam ez a kötelességet a pedagógiumban, dehát ilyen esetben...

- Ilyen esetben sem szabad.

- Hát főtisztelendő úr, mit csinál, ha a fogai kínozzák?

- Jajgatok barátom, aztán kihúzatom.

- Jól van plebános úr, ezentúl én is jajgatok, ha a tanítónak nem szabad pálinkát venni a fogára.

Úgy is tett a jó pedagógus. Odament a szomszédban levő pap ablaka alá, és bedugva száját a résen, jajgatott.

A tisztelendő úr azonnal átküldött egy pint borovicuskát, hogy megszűnjenek a fájdalmai.

No de aztán elismerésre méltó papok is vannak, akik túlzásba nem csapnak át, hanem azt mondják, hogy együtt neveljük a népet.

- Kollegák vagyunk; te tanítasz az iskolában, én tanítok a templomban; járjunk együtt és támogassuk egymást munkáinkban.

Le a kalappal az ilyen papok előtt!

De hátravannak a nemzetes, téns, és tekintetes urak.

Ezeknek van ám sok bajok a mintaemberrel.

Egyiknek a járása nem tetszik, a másiknak a stílusa ellen van kifogása, a harmadiknak a kalapja szúr szemet.

Szegény pedagógus, tűrj békével, habár neked a türelem nem rózsákat, csak töviseket terem.

Bizony, aki a nép előtt mintául áll, mindig csak gáncsnak, kritikának van kitéve, de mindezekben csak megnyugodnánk, úgy sem változtathatunk rajtuk, csak a nyomorúság eltűrésében ne kellene mintaembernek lennünk!

Dehát ezen a bajon már sem az Úristen, sem Trefort Ágoston nem segít.

(Ziegler G. aláírással)